

VILNIUS UNIVERSITY

JURGITA KATKUVIENĖ

**ASPECTS OF CORPOREALITY
IN THE LITERARY THEORY OF THE 20TH CENTURY:
ROLAND BARTHES AND ALGIRDAS JULIUS GREIMAS**

Summary of Doctoral Thesis
Humanities, Philology (04 H)

Vilnius, 2012

The doctoral thesis was prepared at Vilnius University in 2001–2012

Research supervisor:

Prof. Dr. Habil. Kęstutis Nastopka (Vilnius University, Humanities, Philology – 04 H)

The thesis will be defended at Vilnius University, the Board of Philological Sciences:

Chairperson:

Assoc. Prof. Ph.D. Loreta Mačianskaitė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04 H)

Members:

Assoc. Prof. Ph.D. Birutė Meržvinskytė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04 H)

Assoc. Prof. Ph.D. Vigmantas Butkus (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – 04 H)

Assoc. Prof. Ph.D. Dainius Vaitiekūnas (Lithuanian University of Educational Sciences, Humanities, Philology – 04 H)

Senior Researcher, Ph.D. Audronė Žukauskaitė (Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Philosophy – 01 H)

Opponents:

Prof. Ph.D. Dalius Jonkus (Vytautas Magnus University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Assoc. Prof. Ph.D. Nijolė Keršytė (Vilnius University, Humanities, Philology – 04 H)

The doctoral thesis will be defended at a public session of the Board of Philological Sciences at 3 PM on November 20, 2012, at Vincas Krėvė Auditorium, Philological Faculty, Vilnius University.

Address: Universiteto Str. 5, LT-01513, Vilnius, Lithuania.

The abstract of the thesis was sent to the relevant institutions on October 20, 2012.

The thesis is available for inspection at the libraries of Vilnius University.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

JURGITA KATKUVIENĖ

KŪNIŠKUMO ASPEKTAI XX AMŽIAUS LITERATŪROS TEORIJOJE:
ROLAND'AS BARTHES'AS IR ALGIRDAS JULIUS GREIMAS

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2001–2012 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas :

prof. habil. dr. Kęstutis Nastopka (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Filologijos mokslo krypties taryboje :

Pirmininkė:

doc. dr. Loreta Mačianskaitė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Nariai:

doc. dr. Birutė Meržvinskytė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

doc. dr. Vigmantas Butkus (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

doc.dr. Dainius Vaitiekūnas (Lietuvos edukologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

dr.,vyriausioji mokslo darbuotoja, Audronė Žukauskaitė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Oponentai:

prof. Dr. Dalius Jonkus (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

doc. dr. Nijolė Keršytė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Disertacija bus ginama viešame Filologijos mokslo krypties posėdyje 2012 m. lapkričio 20 d. 15 val. Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Vinco Krėvės auditorijoje.

Adresas : Universiteto g. 5, LT-01513, Vilnius.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. spalio 20 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

The Object of the Thesis. The problem of the body has been one of the most important themes in the field of humanities in the second half of the twentieth century and remains to be such today. Certainly, the question of the body has occupied a traditional place in the study of philosophy, however, new and contradictory views to a set of problems surrounding this question have emerged in the Western philosophy of the twentieth century, including such concepts as the fundamental conditions of existence and the notion of the bodiless body. In the twentieth century the problem of the body becomes the underlying one not only in philosophy but also in anthropology, language studies, social sciences, history, and art theories. The problem of the body has made a more or less visible impact on various multidirectional literary theories which gained momentum in the second half of the twentieth century. This dissertation focuses on the body and the aspects of its identity as a literary studies problem related to the questions of literary theory and methodology.

Twentieth century literary theories do not constitute a consistent or systematic description of the research of the body. More frequently than not, theoretical works by separate authors are analysed. This dissertation offers an analysis of the notion of the body in French structuralist theories. The present research focuses on the later works (dating from 1970) by two immensely influential authors of the second half of the twentieth century, Roland Barthes (1915–1980) and Algirdas Julius Greimas (1917–1992), whose legacy reaches far beyond literary studies. In their works the body is one of the fundamental problems of research. Barthes and Greimas are two famous representatives of the French intellectual movement, who shared a strong bond of friendship and a body of ideas. These authors made a significant contribution to the creation of the classical canon of the twentieth century literary theories. The most frequent and justified basis in scholarly literature for the comparison of Barthes' semiology and Greimas' semiotics is the common premise for both of them, i.e., structural models of linguistics. Despite differences in approach applied by Barthes and Greimas in their research of the body within the systems of, respectively, semiology and semiotics, the focus of their intellectual endeavours remained the same – the problem of meaning. The later works by Barthes have been recognised as the classics of

poststructuralism. This thesis considers them as a continuation of the structuralist–semiological theory created by the author, its critical development, and a body of work which retains specific positions defined in semiology.

This dissertation views literature as a special territory of meaning creation. The notion of the body under analysis in the works by the chosen authors reveals how the body and various aspects of its identity influence methodologies of literary research.

The Problem of the Research. The texts under analysis in the dissertation, i.e., postsemiological texts by Barthes and later semiotic texts by Greimas, considered from the perspective of the body, differ only in a few aspects. Firstly, the “role” of the body is different in the theories developed by both authors. Due to a great number of body notions and metaphors in the later works by Barthes, he may be called an apologist, whilst in Greimas’ works the body appears as an important but “invisible” textual actant. Secondly, there are twice as many works by Barthes which deal with a set of problems surrounding the question of the body in comparison with the number of Greimas’ works which focus on the same issue. Thirdly, the style of writing differs greatly in the works of these two authors. Irrespective of the object of theory, Greimas always seeks to present the problem under analysis in a systematic manner and define the terms used. He has also published a systemic dictionary of his terms of semiotics. The only exception in his work is his book, entitled *On Imperfection*, which as if departs from his intention to “describe significations and meanings in a scientific manner” and is therefore written in a freer style, resembling an essay. Semiological works by Barthes are also characterised by a structuralist description; all his works, not just the semiological ones, contain binary oppositions, however a scientific, methodologically grounded research of the object turns into a semiological problem. The author of structuralist semiology questioned the validity of metalanguage, more specifically, its scientific discourse offering the “final truth” in relation to the object under research by claiming that any metalanguage has a potential to become an object of any other metalanguage. An objective style of scientific discourse in his works was replaced by a fragmented discussion, often imitating an act of utterance pronounced “here and now” and

is more likely to remind one of beauty rather than science. Barthes' speech unlimited by generic constraints includes references to other authors' texts, their quotations, and notions enriched not only by one meaning but several ones brought into one text. Later works by Barthes convey a postmodern game of text, it being a methodological position. In the analysis of the multi-layered notion of the body found in a discourse based on the logic of a game, one needs to define what specific meaning of the body is used in every separate case.

World Reception of Barthes' and Greimas' Works. Works by Roland Barthes have influenced humanities and social sciences not only because of their methodological premises but also because of new themes of research and objects of analysis. Barthes' field of research was extremely broad, embracing diverse social, political, and cultural phenomena. Barthes actively reacted towards contemporary intellectual ideas, circulating in Paris at the time, offering his criticism and interpretation. Barthes first began with a criticism of Jean Paul Sartre's existential philosophy, later absorbing the influence of structuralist linguistics, followed by psychoanalysis and deconstruction. All of the above allowed him to develop the field of the theoretical problem, the significance of which is felt to the present day. The number of studies dedicated to Barthes' theoretical works and the works cited in the publications of humanities single Barthes out as one of the most influential authors today. Both his early and later works have received a significant degree of attention from scholars worldwide who carry out research and undertake studies with a focus on different themes in these works. A great variety of disciplines are interested in his creative output, such as social sciences, literary criticism, philosophy, and, in recent years, photography, dance and theatre research. The range of evaluations of interpretations of Barthes' works varies greatly: from adoration to severe criticism. It is noteworthy that the works of his poststructuralist period have been highly praised in the U.S.A. in the last decades of the last century; the majority of studies on him has been published in English.

The studies analysing the problem field of the body in Barthes' theory can be grouped into two sections. The first group offers a psychoanalytical interpretation of Barthes' notion of the body in the vein of Jacques Lacan. The second group considers "the body" to be the underlying notion of all theories of Barthes. In contemporary research of

photography, other visual arts, theatre, and dance, postsemiological texts on the theme of the body by Barthes are interpreted from the phenomenological perspective. The problem of meaning in Barthes, reading and textual theories are rediscovered “anew” in the most recent researches by semioticians.

The reception of Algirdas Julius Greimas’ works is slightly different. The world learnt about him and recognised his contribution to scholarship first as the author of *Structural Semantics*. Greimas founded his own school of semiotics, his works served as the basis for various types of semiotics developed by his pupils. Despite a previous reference to the body as an “invisible” actant in Greimas’ texts, the theory of the state modality developed by him, especially in his studies *On Imperfection* and *Semiotics of Passions*, laid foundations for the research of the semiotic problem of the body which further grew into separate kinds of semiotics in the ninth decade of the last century, such as the existential semiotics, plastic semiotics, and tensive semiotics. Contemporary semiotic studies of the body consider the relationship between Greimas’ semiotics and phenomenology in a new light. Semioticians representing diverse fields made a step further grounding their ideas on Greimas’ description of the perception and offering a new perspective on the notion of the body and the perception in the discursive activities.

Reception of Barthes’ and Greimas’ Works in Lithuania. Barthes and Greimas’ works have seen a different form of reception in Lithuania. Greimas’ semiotics has given birth to the centre of reflection on and accumulation of ideas at Vilnius University. In Lithuania the tradition of Greimas’ semiotics is kept not only by the faculty of A. J. Greimas Centre of Semiotics and Literary Theory but also by other researchers, supporting and developing semiotic notions. An active cooperation with French semioticians, former pupils of Greimas, contributes significantly to the urgency of semiotics in Lithuania. The publishing house *Baltos lankos* publishes works on semiotics; an internet page of Lithuanian literary studies terms dictionary *Avantekstas* and its content has generated a lively forum of discussion about semiotics.

The last decade of semiotic research may be safely called the decade of the research of the body. In a response to the world semiotics tendencies, the A. J. Greimas Centre at

Vilnius University has given a lot of attention to the theme of the body. A weekly interdisciplinary seminar invited scholars to give papers on figurative and plastic semiotics, semiotics of passion, semiotics of senses. Such semioticians as Jacques Fontanille, Eric Landowskis, Paolo Fabbri delivered their papers during the seminar. In 2003 and 2004 the Greimas Centre carried out the first sociosemiotic project in Lithuania in cooperation with colleagues in France. In 2007 Vilnius University celebrated Greimas 90th anniversary with a conference “In Search of Greimas“. Three presentations were read at the conference on the theme of the body, namely, “Structure and Senses“ by Denis Bertrand, “Semiotics of Greimas between Logocentric and Phenomenological Thinking” by Nijolė Keršytė, “Greimas and Merleau-Ponty” by Algis Mickūnas. Kęstutis Nastopka discusses the expression of the body in Greimas’ semiotics; in his book *Semiotics of Literature* (2010), he analyses the field of sensual perception in relation to literary discourses. This book contains a chapter on the semiotics of passion, the most important variable of which is the body perceiving the world, and offers a view on the syntax of passions in literary texts.

Regardless of Barthes being one of the most important authors not only in the field of literature but also in sociology, cultural criticism, the visual research, his reception in Lithuania has been rather limited. Quite a big number of Barthes’ works has not been given appropriate attention by Lithuanian liberal arts scholars; only several translations of his texts exist. Only one book has been published in Lithuania out of thirty books, publications, and separate studies by Barthes. A few articles have been translated into Lithuanian in the recent years. In 1991 a collection of Barthes’ book extracts and a set of articles, entitled *The Pleasure of the Text* was published, with editor Galina Baužytė-Čepinskienė’s introduction. Various magazines and collections have included articles „Atvaizdo retorika“ (The Rhetorics of An Image), „Realumo efektas“ (The Effect of Reality), „Nuo kūrinio prie teksto“ (From Work to Text), an article on music „Balso grūdas“ (The Grain of Voice) and an interview „Dar sykį – kūnas (Once Again the Body). Certain texts analysing Barthes’ works have been published too. In her article „Fotografinės tapatybės problematikos kristalizavimas R. Bartheso *Šviesiosios kameros* pagrindu“ (2006) (Crystalization of the Problem of the Photographic Identity on the Basis of R. Barthes’ *Lucid Camera*) Jekaterina

Lavrinec discusses a photographic experience, the state of the body being photographed. In 2008 Lavrinec defended her PhD, entitled “Narrative Model of Subjectivity“, which focused on the importance of situations and contexts in the creation of the narrative subject. Her object of analysis was the narrative model of autobiographysm developed by Barthes in 1970. Antanas Andrijauskas also has written about the aesthetics of Barthes’ textuality.

The Purpose of the Thesis

1. To analyse the notion of the body, the aspects of corporeality in the later works of two representatives of structuralist trends, Barthes and Greimas.
2. To reveal phenomenological foundations of Greimas and Barthes in the description of meaning.

The Aims of the Thesis

In order to achieve the above purposes, the following tasks are set:

1. To formulate the theoretical descriptions of the notion of the body which create a systemic access to the analysis of the body and different aspects of corporeality in the works of Barthes and Greimas of the later period.
2. To analyse the body on the basis of the positions of body-enunciation and body-enunciator in the theories of both authors.
3. To connect the description of the appearance and production of meaning in the semiotic theories of Barthes and Greimas with pre-structural and pre-systemic notions of the body.
4. To reveal the notion of the reader’s (perceiver’s) corporeality in Barthes’ semiological and post-semiological works.
5. To discuss the functions of the body in Greimas’ semiotics.
6. To analyse the plane of perception in Greimas’ esthesis and Barthes’ theory of reading.
7. To compare Barthes’ perceptual nuances of meaning with Greimas’ prototypes of plastic semiotics.

Propositions to Be Defended

1. The problem of corporeality in Barthes' semiology and post-semiology as well as in Greimas' semiotics is linked with the problem of comprehension and generation of meaning.
2. The theory of meaning both by Barthes and Greimas has not only a structural but also a phenomenological basis as well.

Topicality and Novelty of the Work. By analysing the notion of the body in Greimas' semiotics and Barthes' postsemiological theory, the thesis acknowledges the overall topicality of the theme of corporeality in humanities, joins the area of semiotic corporeality analysis and contributes to the interpretation of the theories of the authors under discussion.

The thesis takes into consideration the latest research into Greimas' semiotics and Barthes' semiology and postsemiology which offers new insights into the traditional evaluation of these authors by presenting a new perspective of reading them.

Literature Overview. The present thesis will contribute to the investigation of the problem of corporeality in the area of humanities in Lithuania, the investigation which was carried out during the last decade by researchers representing different branches of humanities. The very first publication after the declaration of Independence that addressed the issue of the phenomenon of the body is *Kūnas lietuvių kultūroje (The Body in Lithuanian Culture)*, a collection of articles published in Šiauliai University in 2000. The publication examined the circulation of the notion of corporeality in the areas of the Lithuanian language, politics, arts, sociology and folklore; the bulk of articles dealt with various trajectories of body and corporeality in Lithuanian literature. It is common knowledge that the problem of the body is one of the most important in feminist critique which focuses upon gender relations; the investigation of feminism, gender studies and female literature started in Lithuania in the '90's. However, it was Viktorija Daujotytė's book *Parašyta moterų (Written by woman, 2001)* which initiated a more conceptual analysis of the problem of the body; the book deals with the way in which the combination

of the biological gender of female writers and their status in society which is conditioned by their gender determines the artistic distinctiveness of their texts.

The presentation of the woman in Lithuanian literature offered by Violeta Kelertienė is based on feminist critique. The categories of gender, sex and sexuality play an important role in Arturas Tereškinas' research; in his monographs (2001, 2007) the body is treated as 'a raw material for the analysis of social and cultural processes and mechanisms'. A PhD thesis with the title '*Kūno fenomenologija Alfonso Nykos-Niliūno tekstuose*' (Phenomenology of the Body in the Texts of Alfonsas Nyka-Niliūnas, 2005) was defended by Giedrė Šmitienė. It is the first work that investigates the notion of the body and bodily experience from a phenomenological point of view. Together with Jurga Jonutytė, Šmitienė went on to explore the phenomenological approach to the analysis of literary processes and in 2006 they composed an issue of the journal 'Literatūra' on the subject '*Kūniškoji tautinės tapatybės dimensija*' (The Bodily Dimension of the National Identity) where corporeality is perceived as a plane for the analysis of national identity. It should be noted that for the first time in Lithuanian literary critique this issue submits to analysis the body of disabled people; the analysis is carried out by Aistė Birgelytė. Another author who touched upon the problem of illness and nationality in Jonas Basanavičius' autobiography is Jūra Avižienytė. The exploration of the theme of a handicapped body not only in literature but also in the formation of cultural identity was continued by Ramunė Bleizgienė.

Of special importance for this thesis is the phenomenology of the body which focuses upon the very problem of the body in phenomenological philosophy. Various texts by Lithuanian philosophers Dalius Jonkus, Arūnas Sverdiolas, Algis Mickūnas, Alphonso Lingis, and Tomas Kačerauskas as well as a PhD with the title '*Intersubjektyvumo ir kūniškumo plotmių sankirta. Fenomenologinė perspektyva*' (The Intersection of Intersubjectivity and Corporeality. The Phenomenological Perspective) defended by Donatas Večerskis (2009) testify to the fact that the phenomenology of the body constitutes a broad field of phenomenological investigations approached from different angles. Special mention should be made of Šmitienė's article '*Kalbos*

kinestetika‘ (Kinesthetics of Language, 2010) where on the basis of the link of the body and language described by Maurice Merleau-Ponty the author applies the notion of linguistic ability and corporeality which she perceives as one phenomenon to the analysis of folklore songs as well as letters (namely, the correspondence between Greimas and Aleksandra Kašubienė).

Investigations carried out by different philosophical directions also contribute to the studies of phenomenological philosophy. An anti-phenomenological concept of subjectivity as well as that of the body is presented by Audronė Žukauskaitė. Jovilė Barevičiūtė analyzes the concepts of the body without organs and the body without image as well as their treatment in the contemporary epoch of the post-industrial society and the new media.

All these philosophical explorations of the body constitute the background of the present thesis, while some of them serve as a methodological aid. By adding body phenomenology and, more specifically, close reading of Merleau-Ponty’s texts devoted to body phenomenology, to the analysis of corporeality carried out in semiotics, the present thesis extends the contemporary explorations of corporeality.

The thesis presents the first attempt of systemic analysis of the concept of the body in Greimas’ semiotics and in Barthes’ postsemiological theory. Two models of the concept of the body are discussed: the texts of both authors interpret the body not only as a final meaningful object but also as *conditio sine qua non* for the emergence of meaning. Though there exists a number of studies that treat both authors as representatives of French structuralism there seems to be a lack of investigations which compare the works of Barthes and Greimas that belong to the later period. The present thesis is intended to fill this gap.

The attitude to aspects of corporeality in the works of Barthes and Greimas which is presented in the thesis provides support to further studies of corporeality not only in semiotics but also in other disciplines of humanities. It also encourages the reevaluation of the components of the field of literature - from the emergence of meaning to the reader’s competence, from linguistic competence to the concept of literary aesthetics.

Theoretical and Practical Significance of the Thesis. The exploration of the problem of the body in literary theory, more specifically, in Barthes' and Greimas' semiotics which is carried out in the present thesis, facilitates the investigations of the body not only in literary studies but also in adjoining disciplines.

The thesis is the first study in Lithuania to introduce Barthes into the field of Lithuanian literary theory. Since many texts by Barthes are not as yet translated into Lithuanian and have been objects of analysis fairly seldom, there arose the problem of translation while writing the thesis. Similarly to all poststructuralists, Barthes paid very great attention to concepts, but, differently from Greimas who attempted to define the meaning of the concept used, Barthes played with the polysemy of the word while composing a glossary of authorial terms. Since Barthes has borrowed quite a number of terms from other disciplines and from the works of his colleagues, this text takes into consideration not only the translations of Barthes' terms, but it also makes use of those of postmodernistic philosophical texts. The translation of Barthes' texts presented in this thesis may serve as a basis for a Lithuanian glossary of Barthes' terminology. (For example, the concept '*jouissance*' used by Barthes, which as a rule is not translated into Lithuanian in postmodern philosophical texts, is rendered in the thesis as '*svaigimas*').

The thesis also includes translations of Greimas' texts written in French which had not been translated into Lithuanian as yet.

The Materials of the Thesis. The research centres upon those works by Roland Barthes which deal with the problem of corporeality in one way or another but did not receive much attention as yet. They are as follows: *S/Z* (1970), *The Pleasure of the Text* (*Le plaisir du texte*, 1973), *Roland Barthes by Roland Barthes* (*Roland Barthes par Roland Barthes*, 1975), *Camera Lucida: Reflections on Photography* (*La Chambre claire: Note sur la photographie*, 1980), as well as articles from *The Rustle of Language* (*Le bruissement de la langue*, 1984), *L'obvie et l'obtus* (1982), *The Grain of the Voice* (*Le grain de la voix*, 1981). Use is also made of the texts from books *Writing Degree Zero* (*Le Degré zéro*

de l'écriture, 1953) , *Michelet* (Michelet par lui-même, 1954), *Mythologies* (Mythologies, 1957), *Critical Essays* (Essais critiques, 1964), *The Empire of Signs* (L'Empire des signes, 1970), *Sade, Fourier, Loyola* (Sade, Fourier, Loyola, 1971), *A Lover's Discourse: Fragments* (Fragments du discours amoureux, 1978).

The thesis examines Greimas' articles from the book *Semiotika: Darbų rinktinė* (transl. by R. Pavilionis, 1989), the book *Apie netobulumą* (On Imperfection, transl. by Saulius Žukas, 2004) as well Greimas' texts that have not been translated into Lithuanian as yet: articles from the book *Du sens. Essais sémiotiques* (1970), *Du sens II* (1983), *The Semiotics of Passions: From States of Affairs to States of Feeling* (Co-author Jacques Fontanille, *Sémiotique des passions: des états de choses aux états d'âme*, 1991). The work is based upon Greimas' monograph *Struktūrinė semantika. Metodo ieškojimas*. (*Structural semantics*, transl. by Kęstutis Nastopka, 2005), a dictionary of semiotic terms compiled by Greimas and Joseph Courtes *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary* (1986) and the article titled *Figuratyvinė semiotika ir plastinė semiotika* (transl. by Kęstutis Nastopka, Rasa Čepaitienė, Gintautė Lidžiuvienė, 2006).

The Methods of the Work. The investigation into aspects of corporeality in Greimas' semiotic and Barthes' postsemiological texts launched in 2001 evidenced absence not only of theoretical works that focused on the concept of the body in the above texts but also lack of conceptual approach to the very problem of the body. This period of time saw the appearance of the first semiotic investigations of corporeality and a perceptual plane which reflected upon Greimas' concept of corporeality and extended it (J. Fontanille, C. Zilberberg, *Tension et signification*, (1998), J. Fontanille's article 'Modes du sensible et syntaxe figurative' (1999) as well as articles devoted to this problem in the book *Lire Greimas* (1997)). That is why I started with close reading of Barthes' and Greimas' texts selected for the analysis from the point of view of corporeality.

The method of close reading facilitated the formulation of methodological concepts with reference to the analysis of corporeality in the works under discussion. The body and aspects of corporeality as the object of investigation presuppose a phenomenological

perspective while the theoretical apparatus of the authors under discussion, semiotic. The thesis combines both approaches.

Though the present research focusses on both authors' works of the later period, the concept of corporeality is discussed against the broad background of the development of the theory; it is based on the presupposition that the consolidation of the problem of the body in Barthes' postsemiology and Greimas' semiotics is the outcome of consistent theoretical consideration. An attempt is made in this work to reduce the context and to analyse Barthes' concept of corporeality not so much against a broad context but from within, based on the evolution of the theoretical thought. While it is impossible to completely avoid recourse to contextual connections they are made use of only when there arises a need to elucidate Barthes' concepts. In Greimas' semiotics, too, the concept of the body and the importance of the sensual plane are analysed by emphasizing the links between epistemological self-determination, theoretical preconditions and methodological description in the development of the semiotic project. To reveal those inner links, reference is made to the phenomenological context. This thesis views the theoretical corpus of both authors as an organic whole.

The Structure of the Thesis

The work consists of an introduction, a theoretical chapter, two analytical sections, conclusions and references (146 p.).

The introduction touches upon the context of the thesis, presents the basis for the choice of the object of the investigation, acquaints the readers with the reception of the authors under discussion in the world and in Lithuania, and introduces the methodology on the basis of which the aims and objectives set in the thesis will be achieved.

The theoretical chapter includes the formulation of the theoretical concepts of the body based on which an analysis of the body is carried out in the works of the authors under the body are singled out: body- enunciation (utterance) and body-enunciator (perceiver). In the first case the body appears as an articulated meaning, while in the second, as a condition for the articulation of meaning. In the second case a pre-

articulatory, experiential description of the body is based on the phenomenological concept of the body. The body- enunciation and body-enunciator paradigms expanded by a phenomenological concept of the body create theoretical preconditions for the analysis of the body in the works of Barthes and Greimas. This chapter also formulates and presents the theory of meaning, a common field of analysis of semiotic theories both by Barthes and Greimas. The aspects of the body are submitted to analysis while both authors proceed from the structural description of meaning to the non-structural elements of the emergence and production of meaning. The chapter also includes the discussion of the status of literature in their theories as for both authors it is a special field of the manifestation of meaning. The works that deal with literary problems are viewed in the thesis as an integral part of the theory of meaning.

The first analytical section devoted to Roland Barthes introduces a variety of body notions in his works. In his earlier texts a pre-social, pre-historical, pre-cultural body appears as a value. In his structuralist-semiological period the body appears as a sign, an image. Ever since the '70'ies such notions as the erotics of reading, the pleasure of the text, the body of the text, the multitude of bodies are on the increase. Researchers frequently interpret various concepts of corporeality in the works of the later period against the context of psychoanalysis and postmodernism. The thesis analyses the significations of the body, eroticism, pleasure in the theory of reading by revealing the planes both of a linguistically and pre-linguistically constructed body. While discussing the modulations of eroticism in the theory of reading and the typologies of the object that is being read and the reader, it is pointed out that in the 'jouissance de texte' as described by Barthes there participates a living body of the reader that is submitted to experience. This claim is supported by the analysis of sensual nuances of reading carried out in various texts by Barthes ('The Rhetorics of An Image', 'The Third Meaning', *Camera Lucida*). By including the bodily perception into the description of signification Barthes creates the foundations of plastic semiotics. Thus in the theory of reading while describing the pleasure of the text and 'jouissance', Barthes singles out sensual sources of meaning, bodily attention to the text and describes an individual, non-codified experience of

reading where the reader's body becomes a condition for the individualisation of signification. Barthes does not systemise or conceptualise a bodily plane in the description of meaning but in his theory of reading the body-reader (perceiver) acquires a positive value.

The thesis also presents the analysis of the body as an (inter)text and body of the text.

The second analytical section addresses the issue of the body in Greimas' semiotics on the basis of the phenomenological description of the body. While analysing the modality of presence, the concept of the body in the pre-modal structure is examined. The primary departure position of the subject and object relationship belongs not to the structures of the consciousness but to body 'consciousness', to their bodily structures whose interrelationship results in the elementary manifestations of the reactions of living beings to their own bodies and to their environment; according to Greimas, these elementary manifestations are represented by thymic space. Thymic space, where owing to the peculiarities of physical structures and/or biological structure the initial subject-object relationship is indicated, encompasses the deep structures of the world due to which the natural world seems to be the sum total of sensual properties. Based on Merleau-Ponty phenomenology, the concept of the body is analysed in a thymic space, and a hypothesis is suggested that the body scheme described by Merleau-Ponty corresponds to Greimas' concept of a living being, while that of 'one's own body' (*corps propre*) described by Merleau-Ponty, to a body as a mediator described by Greimas. Greimas maintains that by the mediating role of the body the external world is transformed into a signifying whole, the figures of the world can "make sense". At the moment of perception, which includes proprioceptivity (the perception of the body by itself), exteroceptive semes are transformed into interoceptive semes and integrated into the activity of the mind. In the five descriptions of esthesis presented in Greimas' book *On Imperfection* the body is analysed not only as a mediator but also as a condition for the appearance of meaning.

The conclusions of the thesis sum up the results of the investigation.

The list of literature falls into four parts: the first presents a separate bibliography of Barthes' works that were made use of in the thesis (Lithuanian translations in the first

place, followed by the originals); the second, the bibliography of Greimas' works analysed in the thesis (Lithuanian translations followed by the originals); the third, a list of research publications employed in the thesis, and finally, the fourth part includes a list of sources that were not mentioned in the text but which influenced the research.

Conclusions

1. The research carried out showed that the problem of the body which is typical of various evolutionary stages of Barthes' and Greimas' theories is linked with the problem of the emergence and production of meaning. Based on the idea of a systemic emergence of meaning that was formed by structural linguistics, both authors supplement the structural description of the appearance and production of meaning with non-structural parameters of corporeality, and reveal the sensual sources of meaning. By introducing the parameters of corporeality such as the sensual plane of reading, the autonomous role of the body in the process of reading, the thymic category for the description of preactantical relationship of the subject and object, one's own body that acts as a mediator in the process of getting signification, and esthesis into the description of the formation and production of meaning both Barthes and Greimas reveal not only a linguistic but also a bodily nature of meaning through the development of similar but different theoretical trajectories. In his description of the area of pro-meaning, Greimas includes the body and perception into a systemic description of meaning while Barthes does not conceptualize and systemize the perceptual nuances of meaning which were revealed in the action of reading.

2. Traditionally Barthes' works fall into three periods: the early one, that of the criticism of existential philosophy; the middle one, structural-semiological, and the late period, poststructural. The problem of corporeality that is addressed from different angles as well as the problem of significance occupies a very important place in all periods of Barthes' works. There the body emerges not only as an object under discussion but also as a condition for the appearance of individual significance. In his early works the attitude towards literary activities which are viewed as a choice of already existing linguistic forms

is supplemented by the dimension of the writer's corporeality which determines an individual style of writing. When Barthes came to understand that the systems of signs are not sufficient to describe signification, he emphasized the interpretative aspect of signification and the relationship between the reader and the text that is being read: the bodily experience of the reader, as well as that of the writer, becomes a condition for individualising reading. The reaction of the body, perception, 'jouissance' are considered to be those behind-the-text components which create conditions for the appearance of a non-codified signification upon which social, cultural, ideological and linguistic norms are not imposed. Barthes connects the reading of non-codified signification not with the cognitive but with bodily relationship between the reader (subject) and the text(object) which leads to the emergence of a new meaning

3. With reference to the aspect of corporeality there is a tendency to single out two periods of Greimas' semiotics: before the appearance of the book *On Imperfection* and the other one following it. However, as evidenced by the analysis of the earlier works by Greimas, the perception of the world and the role that the body plays in the formation of meaning occupy an important place in the overall semiotic theory of Greimas. The regulations of theoretical preconditions discussed in *Structural Semantics* were expanded by the description of the modality of being and the first outline of visual semiotics. Following the change of direction from action semiotics to state semiotics, perception and the body itself become central components in the description of Greimas' semiotics. The research carried out revealed that Greimas has always taken interest in perception while the body in his later works is not accidental but the result of consistent thinking. That is why the problem of corporeality emerges in Greimas' semiotics as a dotted line, as a frequently invisible thread which, however, keeps all semiotic research in place; in the beginning this thread was consolidated by an epistemological decision and remained for some time just 'in thought' and did not participate in the semiotic description, but later on it became the object of semiotic analysis.

The thesis provides proof that the proposition, hypothetically formulated in *The Semiotics of Passions*, which claims that the body exerts influence on any semantic

universum irrespective of its expression, in Greimas' semiotics appears as an epistemological decision to treat a body that feels and moves as an indispensable condition for the appearance of meaning. Of importance is not only the fact that world figures 'acquire meaning' through the mediation of the body and that the corporeality dimension allows one to discover the sensual plane in discursive meaning, but also the fact that on a bodily plane the pre-articulatory area of the emergence of meaning is described, the area where the preconditions for the appearance of primary meaning take shape.

4. The results of the research make it possible to compare Greimas' description of esthesis with Barthes' bliss ('jouissance') on the plane which is referred to as plastic in semiotics. Greimas' esthesis reveals such a relationship between a subject and object when they confront each other as two bodies. The direct sensual relationship of these two bodies which emanates from the subject's sensual abilities and the object's material properties, create primary conditions for the appearance of meaning. Esthesis is not a description of a cognitive perception; rather, it is a description of a perception which covers the plastic properties of a sensual object and the description of plastic perception such as light/darkness, rhythm, the bend of a contour and the intensity of smell. It is possible to consider the presence of a subject and object in a pre-modal structure described by Greimas as that of esthesis, where their interrelationship is defined by the bodily reaction of the subject to the surrounding objects.

The plastic level anticipates the sensual link between a subject and object: a subject is characterised by sensual competence, while an object manifests itself through material properties. One may see a similar relationship in Barthes' description of the production of signification. While analysing the structure of visual objects (advertisements, photos) alongside the coded linguistic and visual announcements which call for linguistic competence, Barthes distinguishes plastic elements non-codified by the object which are recognised through perception. He applies a similar model to the reading of texts. According to Barthes, reading is not merely a decoding of the existing forms on the basis of one's cognitive competence (the knowledge of social, cultural and ideological codes). During the process of reading a special relationship is created between a subject (reader)

and object (text) which is determined by the subject's bodily reaction and the object's textual elements. An individual reading of the text is connected with physical-plastic properties of the text which influence the reading subject. The bodily relationship between the reader and the text that is being read is called by Barthes an erotic relationship of reading.

5. Though one may detect differences in the problem area and the way of discussion between Greimas' semiotics of the later period and Barthes' post-semiology, the thesis arrives at the conclusion that their description of meaning is based not only on a structural but also on a phenomenological basis. Greimas' link with the tradition of phenomenology, especially that of Merleau-Ponty, is obvious, while that of Barthes is concealed and merely predicted.

Darbo objektas. Kūniškumo tema XX amžiaus antrojoje pusėje buvo ir iki šių dienų išlieka viena svarbiausių humanitarinių mokslų temų. Be abejo, klausimas apie kūną – tradicinė filosofijos problema, tačiau XX amžiaus Vakarų filosofijoje suformuluoti nauji ir prieštaringi požiūriai į kūno problematiką: nuo kūno kūniškumo kaip pamatinės egzistencijos sąlygos iki bekūnio kūno sampratos. XX amžiuje kūno problema tampa viena esmingiausių ne tik filosofijoje, bet ir antropologijos, kalbos, socialinių, istorijos mokslų, menų teorijose. Kūno problematika žymesnį ar ne tokį pastebimą įspaudą paliko ir XX amžiaus antrojoje pusėje suklestėjusiose įvairiakryptėse literatūros teorijose. Šiame darbe kūnas ir kūniškumo aspektai svarstomi kaip literatūrologinė problema, susijusi su literatūros teorijos ir metodologijos klausimais.

Kūniškumo problematikos tyrimas XX amžiaus literatūros teorijose nėra susistemintas ir aprašytas. Dažniau nagrinėjami atskirų autorių teoriniai veikalai. Šios disertacijos objektas – kūniškumo samprata prancūziškosios struktūralistinės pakraipos teorijose. Tyrimo objektu pasirinkti dviejų XX amžiaus antrojoje pusėje didžiulę įtaką ne tik literatūros mokslui padariusių autorių Roland'o Barthes'o (1915–1980) ir Algirdo Juliaus Greimo (1917–1992) vėlyvojo laikotarpio darbai (maždaug nuo 1970-ųjų metų), kuriuose kūniškumas tampa viena iš pamatinių problemų. Barthes'as ir Greimas – du žymūs prancūzų intelektualinio judėjimo atstovai, draugai ir mąstymo bendražygiai – „kanoniniai“ klasikinių XX amžiaus teorijų autoriai. Neabejotiną, o ir dažniausiai mokslinėje literatūroje sutinkamą Barthes'o semiologijos ir Greimo semiotikos lyginimo pagrindą sudaro bendros jų ištakos – struktūrinės kalbotyros modeliai. Tačiau savitais keliais evoliucionavusių Barthes'o semiologijos ir Greimo semiotikos tyrinėjimas kūniškumo aspektu grindžiamas abiemis autoriams svarbia prasmės problematika. Barthes'o vėlyvojo laikotarpio darbai pripažinti poststruktūralizmo klasika, šiame darbe į juos žiūrima kaip į autoriaus kurtos struktūralistinės-semiologinės teorijos tęsinį, kritišką jos plėtotę, išlaikančią kai kurias semiologijoje išryškintas pozicijas.

Šioje disertacijoje literatūra suvokiama kaip ypatingas prasmės kūrimosi laukas. Analizuojama kūno samprata pasirinktų autorių veikaluose atskleidžia, kaip kūnas ir kaip įvairūs kūniškumo aspektai veikia literatūros tyrimo metodologijas.

Tiriamoji problema. Disertacijoje kūniškumo aspektu analizuojami Barthes'o posemiologiniai tekstai ir Greimo vėlyvieji semiotiniai tekstai skiriasi keliais aspektais. Pirmiausia, skiriasi kūno „vaidmuo“ abiejų autorių plėtojamose teorijose: dėl vėlyvuose darbuose vartojamų kūniškų sąvokų ir metaforų gaunos Barthes'ą galima vadinti kūniškos tematikos apologetu, o Greimo darbuose kūnas pasirodo kaip svarbus, tačiau „nematomas“ teksto aktantas. Antra, Barthes'o darbų, kuriuose svarstoma kūniškumo problematika, yra daugiau nei du kartus daugiau, nei atitinkamos tematikos Greimo tekstų. Trečia, skiriasi autorių rašymo stilius. Kad ir koks būtų teorijos objektas, Greimas visada sistemiškai pristato analizuojamą problemą, apibrėžia vartojamus terminus, yra išleidęs susistemintų savo semiotikos terminų žodyną. Išimtis – knyga *Apie netobulumą*, kuri tarsi atitolsta nuo siekio „moksliškai aprašyti reikšmes ir prasmes“ ir parašyta laisvesniu, eseistiniu stiliumi. Barthes'o semiologiniams darbams taip pat būdingas struktūriškas aprašymas, visiems – binarinis poziciškumas, tačiau mokslinis, metodologiškai apibrėžtas objekto nagrinėjimas tampa pačia semiologine problema. Struktūralistinės semiologijos kūrėjas kvestionavo metakalbos – „galutinę tiesą“ išaiškinančio mokslinio diskurso – pagrįstumą nagrinėjamo objekto atžvilgiu, teigdamas, kad bet kuri metakalba gali tapti kitos metakalbos objektu. Mokslinės kalbos objektyvumą Barthes'o vėlyvojo laikotarpio darbuose keičia fragmentiškas kalbėjimas, dažnai imituojantis čia ir dabar vyskiantį sakymo aktą ir labiau primenantis grožinį, o ne mokslinį tekstą. Į Barthes'o žanrų nevaržomą kalbėjimą įpinamos nuorodos į kitų autorių tekstus, jų citatos, sąvokos vartojamos ne viena, o iš karto keliomis atsineštomis reikšmėmis. Vėlyvuosiuose Barthes'o tekstuose eksponuojamas postmodernistinis teksto žaismas – metodologinė pozicija. Analizuojant kūno sampratą tokiame daugiasluoksniame,

žaidimo logika grįstame diskurse tenka tikslinti, kokia reikšmė kūno sąvoka vartojama kiekvienu konkrečiu atveju.

Barthes'o ir Greimo darbų recepcija pasaulyje. Barthes'o darbai humanitarinius ir socialinius mokslus veikė ne tik metodologinėmis nuostatomis, bet ir naujomis tyrimo temomis bei analizės objektais. Barthes'o tyrimų baras buvo labai platus, apimantis įvairius socialinius, politinius, kultūrinius reiškinius. Barthes'as aktyviai reagavo į tuometes Prancūzijoje cirkuliavusias intelektualines idėjas, jas kritikuodamas ir savaip interpretuodamas. Barthes'o darbams skirta nemažai įvairiomis temomis rašytų studijų, juo remiamasi įvairių disciplinų tyrinėjimuose (socialiniuose moksluose, literatūros kritikoje, filosofijos studijose, pastaraisiais metais teorinės Barthes'o idėjos plėtojamos fotografijos, šokio, teatro tyrimuose). Barthes'o darbų interpretacijos sulaukia įvairių vertinimų: nuo adoruojančių iki nepaprastai kritiškų. Pastebėtina, kad jo postruktūralistinio laikotarpio darbai praeito šimtmečio paskutiniaisiais dešimtmečiais sulaukė entuziastingo pritarimo Jungtinėse Amerikos Valstijose; didžioji dauguma darbų apie Barthes'ą išleista anglų kalba.

Kūniškumo problematiką Barthes'o teorijoje tyrinėjančius darbus galima suskirstyti į dvi didesnes grupes: tuos, kurie Barthes'o kūniškumo sąvokas interpretuoja lakaniškosios psichoanalizės tradicijoje ir tuos, kurie „kūną“ laiko kertine visų Barthes'o teorijų sąvoka. Šiuolaikiniuose fotografijos, kitų vizualinių menų, teatro, šokio tyrinėjimuose pasitelkiami Barthes'o posemiologiniai kūniškumo tematikos tekstai interpretuojami fenomenologinėje perspektyvoje. Barthes'o prasmės problematika, skaitymo ir teksto teorijos „naujai“ atrandamos pačiuose naujausiuose semiotikų tyrinėjimuose, Barthes'o aktualumo klausimą šiandienos semiotikai iškėlė Tartu semiotikai, Barthes'o darbais remiamasi sociosemiotikoje.

Greimo darbų recepcijos situacija kitokia. Pasaulyje pirmiausia jis pažintas ir pripažintas kaip *Struktūrinės semantikos* autorius. Greimas sukūrė savo semiotinę mokyklą, jo darbai tapo atrama jo mokinių kuriamoms įvairioms semiotikoms. Nors sakiau, kad kūnas Greimo tekstuose yra „nematomas“ aktantas, plėtodamas būsenos modalumų teoriją, o ypač knygoje *Apie netobulumą* ir *Pasijų semiotika*, jis padėjo

pamatus semiotiniam kūniškumo problematikos tyrinėjimui, iš kurio nuo praeito amžiaus devinto dešimtmečio pradėjo formuotis kelios atskiros semiotikos: jusliško semiotika, egzistencinė semiotika, plastinė semiotika, tensyvinė semiotika. Šiandien semiotiniai kūniškumo tyrinėjimai naujai apmąsto Greimo semiotikos ir fenomenologijos santykį. Įvairių sričių semiotikai, remdamiesi Greimo aprašyta jusliško plotme, žengė žingsnį toliau, savaip plėtodami ir interpretuodami pačią kūno sampratą ir juslinės patirties aspektus diskursyvinėje veikloje..

Barthes'o ir Greimo darbų recepcija Lietuvoje. Barthes'o ir Greimo recepcija Lietuvoje klostosi kiek kitaip. Greimo semiotika turi idėjų refleksijos akumuliacijos centrą Vilniaus universitete; ne tik A. J. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centre dirbančių, bet ir kitų semiotines idėjas palaikančių žmonių dėka galime kalbėti apie Greimo semiotikos tradiciją Lietuvoje. Prie semiotikos aktualinimo prisideda ir aktyvus bendradarbiavimas su Prancūzijos semiotikais, buvusiais Greimo mokiniais. *Baltų lankų* leidykloje leidžiami semiotikos darbai, į lietuvių kalbą išversti Greimo tekstai, internetiniame lietuviškų literatūros mokslo terminų žodyne *Avantekstas* aprašomi semiotiniai terminai sukūrė gyvą semiotinių diskusijų terpę.

Pastarąjį Lietuvos semiotinių tyrimų dešimtmetį, ko gero, galima vadinti kūniškumo tyrinėjimo dešimtmečiu. Reaguodamas į pasaulines semiotikos tendencijas, Vilniaus universitete veikiantis J. K. Greimo centras kūno temai skyrė nemažą dėmesio: rengė kūno temai skirtus seminarus, kvietė skaityti paskaitų profesorius iš kitų šalių, išleido tam skirtų leidinių.

Nors Barthes'as yra vienas svarbiausių autorių ne tik literatūros, bet ir sociologijos, kultūros kritikos, vizualumo pasaulinių tyrinėjimų lauke, jo recepcija Lietuvoje palyginti menka. Nemažai Barthes'o darbų iki šiol nesulaukė didesnio Lietuvos humanitarų dėmesio, turime tik keletą jo tekstų vertimų. Iš daugiau nei trisdešimt Barthes'o veikalų, atskirų studijų ir straipsnių rinkinių, Lietuvoje išleista vos viena knyga, keletas straipsnių išversta pastaraisiais metais. 1991 metais pasirodė Barthes'o knygų fragmentų bei straipsnių rinkinys *Teksto malonumas*. Įvairiuose

žurnaluose ir rinktinėse publikuoti pavieniai straipsniai. Paskelbta keletas Barthes'o darbus analizuojančių tekstų.

Darbo tikslai

1. Išanalizuoti kūno sampratą, kūniškumo aspektus dviejų struktūralistinės pakraipos autorių Barthes'o ir Greimo vėlyvojo laikotarpio darbuose.
2. Išryškinti fenomenologinius Greimo ir Barthes'o prasmės aprašymo pamatus.

Darbo uždaviniai

Siekiant išsikeltų tikslų, keliami šie uždaviniai:

1. Suformuluoti teorines kūno sampratos apibrėžtis, kuriomis remiantis analizuojamas kūnas ir įvairūs kūniškumo aspektai Barthes'o ir Greimo semiotinėse teorijose.
2. Kūną abiejų autorių teorijose analizuoti remiantis kūno-pasakymo ir kūno-sakytojo (suvokėjo) pozicijomis.
3. Susieti prasmės atsiradimo ir produkavimo aprašymą Barthes'o ir Greimo semiotinėse teorijose su ikistruktūrinėmis ir ikisisteminėmis kūno reikšmėmis.
4. Atskleisti Barthes'o aprašytą skaitytojo (suvokėjo) kūniškumo sampratą semiologiniuose ir posemiologiniuose darbuose.
5. Aptarti kūno funkcijas Greimo semiotikoje.
6. Išanalizuoti jusliško plotmę Greimo estezėje ir Barthes'o skaitymo teorijoje.
7. Palyginti Barthes'o juslinius reikšmės niuansus su Greimo plastinės semiotikos pirmavaizdžiais.

Ginamieji teiginiai:

1. Kūniškumo problematika Barthes'o semiologijoje ir posemiologijoje ir Greimo semiotikoje susijusi su prasmės suvokimo ir generavimo problema.
2. Ir Barthes'o, ir Greimo prasmės teorija turi ne tik struktūrinį, bet ir fenomenologinį pamatą.

Darbo aktualumas ir naujumas. Analizuodama kūno sampratą Greimo semiotikoje ir Barthes'o posemiologinėje teorijoje ši disertacija atsiliepia į bendrą kūno temos aktualumą humanitariniuose moksluose, įsiterpia į semiotinį kūniškumo tyrinėjimų lauką ir papildo pasirinktų autorių teorijų interpretacijas. Disertacijoje atsižvelgiama į naujausius Greimo semiotikos ir Barthes'o semiologijos bei posemiologijos tyrimus, kurie keičia tradicinį šių autorių darbų vertinimą, pasiūlydami kitokią perskaitymo perspektyvą.

Ši disertacija papildys kūniškumo problemos tyrinėjimus Lietuvos humanitariniuose moksluose, kuriuos pastaruoju dešimtmečiu vykdo įvairių humanitarinių mokslo krypčių tyrėjai.

Lietuvos humanitariniuose moksluose fenomenologinės ir postmodernistinės filosofijos, feministinės kritikos, literatūros analizės tekstuose kūno tyrinėjimai sudarė šios disertacijos foną, kai kurie jų – metodologinę atramą. Semiotikoje atliktus kūniškumo tyrinėjimus sutvirtinus kūno fenomenologija, ypač atidžiu Maurice'o Merleau-Ponty kūno fenomenologijai skirtų tekstų skaitymu, ši disertacija praplečia šiuolaikinius kūniškumo problemos tyrinėjimus Lietuvoje.

Disertacijoje pirmą kartą sistemiškai analizuojama kūno samprata Greimo semiotikoje ir Barthes'o posemiologinėje teorijoje. Aptariami du kūno sampratos modeliai: abiejų autorių tekstuose kūnas interpretuojamas ne tik kaip baigtinis reikšminis objektas, bet ir kaip būtina prasmės susidarymo sąlyga. Nors yra nemažai studijų, kuriose abu autoriai aptariami kaip prancūziškojo struktūralizmo atstovai, nepavyko rasti tyrimų, kurie lygintų Barthes'o ir Greimo vėlyvojo periodo darbus. Ginamoji disertacija turėtų užpildyti šią spragą.

Disertacijoje išdėstytas požiūris į kūniškumo aspektus Barthes'o ir Greimo darbuose suteikia atramą tolimesnėms kūniškumo studijoms ne tik semiotikoje, bet ir kitose humanitarinėse disciplinose. Taip pat skatina dar kartą apmąstyti literatūros lauko komponentus – literatūros studijų objektą: nuo prasmės susikūrimo iki skaitančiojo kompetencijos, nuo kalbos galių iki literatūrinės estetikos sampratos.

Teorinė ir praktinė reikšmė. Šioje disertacijoje atliktas kūno problematikos tyrimas literatūros teorijoje, konkrečiai Barthes'o ir Greimo semiotikoje, suteikia galimybę kūno tyrimams ne tik literatūrologijoje, bet ir gretutinėse disciplinose.

Tai pirmasis Lietuvoje tyrimas, įvedantis Barthes'ą į lietuvių literatūrologijos lauką. Kadangi daugelis Barthes'o tekstų kol kas nėra išversti į lietuvių kalbą ir apie juos lietuvių tyrėjai nedaug yra rašę, rašant disertaciją buvo susidurta su vertimo problema. Kaip minėjau, Barthes'as, kaip visi poststruktūralistai, sąvokoms skyrė ypač didelį dėmesį, tačiau priešingai nei Greimas, kuris stengėsi apibrėžti vartojamos sąvokos reikšmę, Barthes'as žaidė žodžio daugiareikšmingumu, kurdamas autorinių terminų žodyną. Kadangi nemažai terminų jis pasiskolinęs iš kitų disciplinų ir savo kolegų darbų, šiame darbe atsižvelgiama į postmodernistinės filosofijos tekstų vertimus. Disertacijoje pateikiami Barthes'o tekstų vertimai pasiūlo lietuvišką šio autoriaus terminologijos žodyną.

Disertacijoje pateikiami prancūziškai rašytų Greimo tekstų, iki šiol neišverstų į lietuvių kalbą, vertimų citatos. Atsižvelgiant į naujausius Greimo semiotikos tyrimus, patikslinama esamų vertimų kalba.

Darbo medžiaga. Tyrimui pasirinkti Lietuvoje nedaug tyrinėti, akademiniam diskurse mažai reflektuoti Roland'o Barthes'o darbai, kuriuose vienaip ar kitaip iškyla kūniškumo problema: *S/Z* (1970), *Teksto malonumas* (*Le plaisir du texte*, 1973), *Roland Barthes apie Roland Barthes* (*Roland Barthes par Roland Barthes*, 1975), *Camera Lucida* (*La Chambre claire: Note sur la photographie*, 1980), straipsniai iš *Kalbos šnaresys* (*Le bruissement de la langue*, 1984), *L'obvie et l'obtus* (1982), *Balso skaidula* (*Le grain de la voix*, 1981). Pasitelkiami tekstai iš knygų *Nulinis rašymo laipsnis* (*Le Degré zéro de*

l'écriture, 1953), Michelet (*Michelet par lui-même*, 1954), *Semiologijos pradenys* (*Éléments de Sémiologie*, 1964), *Mitologijos* (*Mythologies*, 1957), *Kritikos esė* (*Essais critiques*, 1964), *Mados sistema* (*Le système de la mode*, 1967), *Ženklių imperija* (*L'Empire des signes*, 1970), *Sade'as, Fourier, Lojola* (*Sade, Fourier, Loyola*, 1971), *Meilės diskurso fragmentai* (*Fragments du discours amoureux*, 1978), iš Barthes'o raštų tomų (*Œuvres complètes*, t. II, *Œuvres complètes*, t. V).

Disertacijoje analizuojami Greimo straipsniai iš knygos *Semiotika: Darbų rinktinė* (vertė Rolandas Pavilionis, 1989, orig.: *Du sens. Essais sémiotiques*, 1970, *Du sens II*, 1983), knyga *Apie netobulumą* (vertė Saulius Žukas, 2004, orig.: *De l'imperfection*, 1987), neversti Greimo darbai: straipsniai iš knygos *Apie prasmę II* (*Du sens II*, 1983), *Pasių semiotika* (*Sémiotique des passions: des états de choses aux états d'âme* (bendraautoris Jacques Fontanille, 1991). Remiamasi Greimo monografija *Struktūrinė semantika. Metodo ieškojimas* (vertė Kęstutis Nastopka, 2005, orig.: *Sémantique structurale. Recherche de méthode*, 1966), Greimo ir Josefo Courtés aiškinamuoju semiotinių terminų žodynu (*Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, t. 1, 1979, t. 2., 1986), straipsniu „Figūratyvinė semiotika ir plastinė semiotika“ (vertė Kęstutis Nastopka, Rasa Čepaitienė, Gintautė Lidžiuvienė, 2006, orig., *Sémiotique figurative et sémiotique plastique*, 1978).

Darbo metodologija. 2001-aisiais metais pradėtam kūniškumo aspektų tyrinėjimui Greimo vėlyvosios semiotikos ir Barthes'o posemiologiniuose tekstuose trūko ne tik teorinių darbų, apmąstančių kūno sampratą šių autorių darbuose, bet ir konceptualaus priėjimo prie pačios kūno problematikos. Tuo metu buvo pasirodę pirmieji semiotiniai kūniškumo, juslinės plotmės tyrinėjimai, apmąstantys Greimo kūniškumo sampratą ir ją pratęsiantys. Barthes'o ir Greimo tekstai analizėms pasitelktas atidaus tekstų skaitymo metodas.

Atidaus skaitymo metodas leido suformuluoti pasirinktas kūno problematikos tyrinėjimo šių autorių darbuose metodologines nuostatas. Kūnas ir kūniškumo aspektai kaip

pasirinktas tyrimų objektas suponuoja fenomenologinę perspektyvą, o pasirinktų autorių teorinis aparatas – semiotinę. Disertacijoje derinami abu požiūriai.

Nors tyrimui pasirinkti abiejų autorių vėlyvojo laikotarpio darbai, kūniškumo samprata aptariama visos teorijos raidos kontekste, suponuojant, kad kūno problematikos įsitvirtinimas Barthes'e posemiologijoje ir Greimo semiotikoje – nuoseklios teorinės minties rezultatas. Šiame darbe stengiamasi redukuoti kontekstą ir analizuoti Barthes'o kūniškumo sampratą ne iš kontekstinių platumų, bet iš vidaus, iš teorinės minties evoliucijos. Visiškai kontekstinių sąsajų išvengti neįmanoma, kreipiamasi į jas tada, kai reikia paaiškinti Barthes'o sąvokas. Analogiškai Greimo semiotikoje kūno samprata, juslinės plotmės svarba analizuojama išryškinant epistemologinio apsisprendimo, teorinių prielaidų ir metodologinio aprašymo sąsajas semiotinio projekto raidoje. Fenomenologinis kontekstas pasitelkiamas toms vidinėms sąsajoms išryškinti. Į abiejų autorių teorinį korpusą šioje disertacijoje žiūrima kaip į organišką visetą.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, teorinis skyrius, dvi analitinės dalys, išvados ir literatūros sąrašai. Įvade nušviečiamas disertacijos temos kontekstas, pagrindžiamas tyrimų objekto pasirinkimas, pristatoma tyrinėjamų autorių recepcija pasaulyje ir Lietuvoje, apsibrėžiama metodologija, kuria remiantis įgyvendinami išsikelti tikslai ir uždaviniai.

Teoriniame skyriuje suformuluojamos teorinės kūno sampratos, kuriomis remiantis analizuojamas kūnas pasirinktų autorių darbuose. Suformuluojamas ir pristatomas bendras Barthes'o ir Greimo semiotinių teorijų analizės, lyginimo laukas – prasmės problematika.

Pirmojoje analitinėje Barthes'o darbams skirtoje dalyje pristatoma kūno sampratų įvairovė autoriaus tekstuose, kūno, erotiškumo, malonumo reikšmės posemiologinėje skaitymo teorijoje, atskleidžiamos ne tik kalbiškai sukonstruoto kūno, bet ir ikikalbinio kūno plotmės. Analizuojami jusliniai reikšmės susidarymo niuansai (kaip plastinės semiotikos pirmavaizdžiai) ne tik vizualiai suvokiamuose objektuose, bet ir Barthes'o aprašytoje ypatingoje teksto skaitymo praktikoje – teksto svaigime.

Antrojoje analitinėje dalyje tyrinėjamas kūnas Greimo semiotikoje. Kreipiamas dėmsys ne tik į kūnąžpasakymą, bet ir į kūną-sakytąją (suvokėją) – būtiną prasmės susidarymo sąlygą. Analizuojama kūno samprata ikimodalinėje erdvėje ir estezės aprašymuose, remiantis fenomenologiniu kūno aprašymu.

Išvadose apibendrinami tyrimų rezultatai.

Išvados

1. Atliktas tyrimas parodė, kad kūno problematika, kuri įvairiais aspektais būdinga skirtingiems Barthes'o ir Greimo teorinės minties raidos etapams, susijusi su prasmės (reikšmės) susidarymo ir produkavimo problematika. Abu autoriai, atsispyrę nuo struktūrinės kalbotyros suformuoto požiūrio į sisteminį reikšmės susidarymą, struktūrinį prasmės atsiradimo ir produkavimo aprašymą papildė nestruktūriniais kūniškumo parametrais, atskleidžia prasmės juslines ištakas. Į prasmės susidarymo ir produkavimo aprašymą įvesdami kūniškumo parametrus – juslinę skaitymo plotmę, autonomišką kūno vaidmenį skaitymo procese, timinę kategoriją ikiaktantiniam subjekto ir objekto santykiui aprašyti, įreikšminimo procese tarpininkaujantį savą kūną, estezę, – Barthes'as ir Greimas, plėtodami artimas, bet skirtingas teorines trajektorijas, atskleidžia ne tik kalbišką, bet ir kūnišką prasmės prigimtį.

Greimas kūniškos, juslinės plotmės aprašymą įtraukia į sisteminį prasmės aprašymą, o Barthes'as skaitymo veikloje atskleistą juslinių prasmės niuansų nekonceptualizuoja ir nesusistemina.

2. Tradiciškai Barthes'o darbai skirstomi į tris laikotarpius: ansktyvąjį – egzistencialistinės filosofijos kritikos, vidurinįjį – struktūralistinį-semiologinį ir vėlyvąjį – poststruktūralistinį. Įvairiais rakursais išskylanti kūniškumo problematika, taip pat kaip ir prasmės problematika, svarbi nuo pirmųjų iki paskutiniųjų Barthes'o darbų. Juose kūnas pasirodo ne tik kaip analizuojamas objektas, bet ir kaip individualios prasmės susidarymo sąlyga. Ankstyvojo laikotarpio darbuose požiūrį į literatūrinę veiklą, kaip į jau esančių kalbinių formų pasirinkimą, papildė rašymą individualizuojantis rašytojo kūniškumo

matmuo, kuris ir nulemia individualų rašymo stilių. Vėliau, suvokęs, kad ženklinių sistemų nepakanka prasmei aprašyti, Barthes'as pabrėžia interpretacinę reikšmės pobūdį, skaitytojo ir skaitomo teksto santykį; skaitančiojo, panašiai kaip rašančiojo, kūniškoji patirtis tampa individualizuojančio skaitymo sąlyga. Kūno reakcija, juslinė pagava, svaigimas laikomi tais užtekstiniais komponentais, kurie leidžia atsirasti nekodifikuotai, socialiai, kultūriškai, ideologiškai nesunormintai prasmei. Nekodifikuotą reikšmių atsiradimą Barthes'as sieja ne su kognityviu, bet su kūnišku (jusliniu) skaitytojo (subjekto) ir teksto (objekto) santykiu.

3. Kūniškumo aspektu kartais linkstama išskirti du Greimo semiotikos periodus: iki knygos *Apie netobulumą* ir po jos. Tačiau kaip parodė ankstyvesnių Greimo darbų analizė, juslinis pasaulio suvokimas ir kūno vaidmuo prasmės susidaryme svarbūs visai Greimo semiotinei teorijai. *Struktūrinėje semantikoje* išdėstytas teorinių prielaidų nuostatas pratęsė buvimo modalumo aprašymas, pirmieji vizualinės semiotikos apmatai. Pasukus iš veiksmo semiotikos į būsenos semiotiką, juslinė pagava ir pats kūnas tampa esminiais Greimo semiotikos aprašymo komponentais. Atliktas tyrimas atskleidė, kad juslinis suvokimas visada domino Greimą, o kūnas vėlyvuosiuose darbuose – ne atsitiktinė figūra, bet nuoseklaus mąstymo rezultatas. Todėl kūniškumo problematika Greimo semiotikoje iškyla kaip punktyras, kaip dažnai nematoma, bet visus semiotinius tyrimus rišanti gija, kuri, pačioje pradžioje įtvirtinta epistemologiniu apsisprendimu, kurį laiką „buvo minty“ ir nedalyvavo semiotiniame aprašyme, tačiau vėliau tampa vienu svarbiausių semiotinių tyrimų objektu.

Disertacija įrodo, kad *Pasijų semiotikoje* hipotetiškai suformuluotas teiginys, kad kūnas veikia bet kurį semiotinį universumą nepriklausomai nuo jo raiškos, Greimo semiotikoje pasirodo kaip epistemologinis apsisprendimas jaučiantį ir juntantį kūną laikyti *būtina* prasmės atsiradimo sąlyga. Tarpininkaujant kūnui pasaulio figūros „įgyja prasmę“, kūniškumo matmuo leidžia aptikti jusliško plotmę diskursyviname prasmės pasireiškime, o pirminės prasmės susidarymo prielaidos formuojasi tarpkūniškame lygmenyje. Darbe atskleista, kad Greimo nuostata laikyti kūną prasmės susidarymo sąlyga pagrindžiama ir realizuojama į semiotinį prasmės atsiradimo aprašymą įvedus *timijos* (proprioceptyvumo) kategoriją, leidusią postuluoti ikimodalinę *timinę erdvę*.

4. Tyrimo rezultatai leidžia sugretinti Greimo estezės aprašymą su Barthes'o svaigimo teorija tame lygmenyje, kuris semiotikoje vadinamas plastiniu. Greimo estezė atskleidžia tokį subjekto ir objekto santykį, kur jie atsiduria vienas priešais kitą kaip dvi esatys, kaip du kūnai. Tiesioginis juslinis šių dviejų esąčių santykis, kylantis iš subjekto jutiminių gebėjimų ir objekto materialių ypatybių, sukuria pirmines sąlygas prasmei atsirasti. Estezė yra ne kognityvus suvokimo, bet juslinės pagavos, kuri užgriebia juslines objekto ypatybes, plastinės raiškos (tamsa/šviesa, ritmika, kontūro linkis, kvapo intensyvumas) aprašymas. Esteziniu galima vadinti Greimo aprašytą subjekto ir objekto buvimą ikimodalinėje sąrangoje, kur jų tarpusavio santykį apibrėžia kūniškos subjekto reakcijos į aplinkos objektus.

Plastinis lygmuo numato juslinį subjekto ir objekto ryšį: subjektui būdinga jutiminė kompetencija, o objektas reiškiasi materialiomis juntmomis ypatybėmis – plastinėmis sąrangomis. Panašų santykį matome Barthes'o prasmės produkavimo aprašyme. Barthes'as analizuodamas vizualinių objektų (reklaminių atvaizdų, fotografijų) struktūrą šalia užkoduotų žodinių ir vizualių pranešimų, reikalaujančių kognityvinės kompetencijos, išskiria ir objekto nekodifikuotus – plastinius elementus, atpažįstamus jusline pagava. Analogišką modelį Barthes'as taiko ir tekstų skaitymui. Pasak jo, skaitymas nėra vien esamų formų atkodavimas, remiantis savo kognityvia kompetencija (socialinių, kultūrinių, ideologinių kodų išmanymu). Skaitymo metu tarp subjekto (skaitytojo) ir objekto (teksto) susikuria ypatingas santykis, kurį lemia subjekto kūniška reakcija ir objekto tekstiniai elementai. Individualus teksto perskaitymas susijęs su fizinėmis-plastinėmis teksto ypatybėmis, kurios veikia skaitantį subjektą. Skaitytojo ir skaitomo teksto kūnišką santykį Barthes'as vadina erotiniu skaitymo santykiu.

5. Nors Greimo vėlyvosios semiotikos ir Barthes'o posemiologijos probleminis laukas ir kalbėjimo būdas skiriasi, disertacijoje prieita prie išvados, kad jų abiejų prasmės aprašymas remiasi ne tik struktūriniu, bet ir fenomenologiniu pamatu. Greimo sąsaja su fenomenologijos tradicija, ypač Merleau-Ponty kūno fenomenologija, akivaizdi, Barthes'o – nuspėjama, užmaskuota.

Publications on the Subject of the Dissertation

Mokslo straipsniai disertacijos tema

1. *Akies semantika Tomo Venclovos poezijoje*, Literatūra, Nr. 45, t. 1, 2003, p. 79–91.
2. *Intertekstinė patirtis Rolando Barthe'o „Meilės diskurso fragmentuose“*, Žmogus ir žodis, Nr. 2, t. 7, 2005, p. 13–17.
3. *Tapatybės savivoka Neringos Abrutytės poezijoje: migracijos patirtis*, Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos, Nr. 2, t. 6, 2008, p. 162–168.
4. *Kūnas literatūros teorijoje: spąstai ar vartai? Roland'o Barthes'o atvejis*, Colloquia, Nr. 24, 2010, p. 13–26.

Papers Delivered at Conferences on the Subject of the Dissertation

Mokslinėse konferencijose skaityti pranešimai disertacijos tema

1. Tarptautinė konferencija „Kultūros intertekstai“, Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005 m. spalio 14–15 d., pranešimas *Intertekstinė patirtis Rolando Barthes'o „Meilės diskurso fragmentuose“*.
2. Tarptautinė konferencija „Lietuvė moteris emigracijoje“, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių išeivijos institutas, 2007 m. lapkričio 6d., pranešimas *Tapatybės savivoka Neringos Abrutytės poezijoje: migracijos patirtis*.
3. Mokslinė konferencija „Doktorantų Agora: metodologiniai mainai“, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009 m. rugsėjo 24 d., pranešimas *Kūnas literatūros teorijoje: spąstai ar vartai? (R. Barthes'o atvejis)*.
4. Tarptautinė konferencija „Paskutiniai raštų tomai: autobiografinio rašymo trajektorijos“, Vilniaus universitetas, Lyčių studijų centras, 2010 m. spalio 6–8 d., pranešimas *The Novelistic Autobiography: does graphē eliminates bio? („Roland Barthes by Roland Barthes“)*.

Jurgita Katkuvienė (Perminaitė, b. 1976)

In 1998 m. she completed BA studies in Lithuanian Philology, Vilnius University, in 2000 she got an MA degree in literary theory at Vilnius University , in 2001–2011 was a doctoral student at Vilnius University.

During her doctoral studies Katkuvienė was on a two-month study period at John F. Kenedy-Institut für Nordamerika Studien, Freie Universität Berlin in 2002, on a seven –month study period at Universidad Nacional Autónoma de México, (supervisor- Dr. Fabienn Bradu) in 2002 and on a one –month study period in Paris (supervisor-Prof. Eric Landowski) in 2010 .

Katkuvienė writes articles and reviews about Lithuanian literature, participates in a number of literary projects; since 2009 she is a member of the evaluation committee ‘Translations of the Year‘at the Lithuanian Literary Translators‘ Union . She has authored a textbook for secondary schools (Jurga Perminaitė-Katkuvienė, *Servanteso „Don Kichotas“*, vadovėlis 11 klasei, Vilnius: Baltos lankos, 2001),composed three collections of studies (*Marcelijus Martinaitis: kūrybos studijos ir interpretacijos*, Vilnius: Baltos lankos, 2000; *Justinas Marcinkevičius: kūrybos studijos ir interpretacijos*, Vilnius: Baltos lankos, 2001; *Henrikas Radauskas: kūrybos studijos ir interpretacijos*, Vilnius: Baltos lankos, 2001), and translates belles lettres from Spanish.